



ASSESSMENT OF EXPERT EVIDENCE IN POLISH COURT PROCEEDINGS IN COMPARISON TO OTHER EUROPEAN COUNTRIES

Joanna DZIERŻANOWSKA, Joanna STUDZIŃSKA

Faculty of Law, The John Paul II Catholic University, Lublin, Poland

Abstract

Expert opinion is an important piece of evidence due to the explanation of special knowledge to the court. The court, having no special knowledge, is obliged to carry out substantive assessment of such evidence, not limited solely to a comparison of the expert opinion with the total evidence gathered in the case. In order to simplify such assessment, there should be standards setting out the method of assessing this evidence. In Poland, however, one approach in jurisdiction which would set out criteria for recognition of this evidence as scientific proof is absent. This topic was chosen because of the lack of sufficient studies on the assessment of expert evidence in court proceedings and is an attempt to create the basic criteria for this evaluation. The study will try to extract grounds for a proper assessment of expert evidence, based on existing legislation and jurisprudence of the Supreme Court (due to the authority of the Court and the impact of its decisions on other courts), and courts of appeal. The study also includes considerations regarding the internal regulations of six selected European countries, such as England (representative of common law), the Netherlands, France, Germany, Bulgaria and the Czechia (representatives of the continental process). This selection will show the variety of standards of the assessment of expert opinions. It shall pointed out that in the continental system, which is based on the principle of free assessment of evidence, there is no list of generalized criteria, contrary to an Anglo-Saxon system, that would be the subjects to a holistic consideration of the assessment of an expert opinion by a judicial body. This is the most important practical use of the conclusions of this elaboration.

Key words

Scientific evidence; Expert report; Assessment of expert evidence; Private opinion; Unification of the testing procedures.

Received 25 July 2016; accepted 29 November 2016

1. Introduction

Contemporary court proceedings use the opinions of experts extensively, especially because they are opinions which are based on scientific knowledge and methodology. An expert is one of the key players in both criminal and civil proceedings, providing information necessary for the resolution of a particular case. The court, having no special knowledge, is obliged to carry out substantive assessment of such evidence, not limited only to comparing the expert opinion with the

total evidence gathered in the case. An expert opinion is one of the many types of evidence admitted in the course of court proceedings and is assessed in the same way as all other evidence gathered in the case, in accordance with the principle of free assessment of evidence, as expressed in Art. 7 of the Code of Criminal Procedure¹. In accordance with this article, the bodies responsible for the proceedings shape their opinion on the basis of all evidence gathered, assessed

¹ Act of 6 June 1997 – Code of Criminal Procedure (*Journal of Laws* no. 89, item 555, as amended).

freely with consideration of the principles of sound reasoning and indications of knowledge and life experience. This article corresponds with the principle set out in Art. 233 of the Code of Civil Procedure², which indicates that the court assesses the reliability and strength of evidence according to its conviction based on comprehensive consideration of the collected material (Jaślikowski 2010; Kruszelnicki, 1938; Piasecki 2010; Rudkowska- Ząbczyk 2010; Siedlecki, 1956; Waśkowski, 1932).

The principle of free assessment of evidence is one of the guiding principles of the Polish criminal and civil process, i.e. those that regulate the most important issues in the process, thus influencing its model (Grzegorzczak, Tylman, 2011; Waltoś, Hofmański, 2016). It should be emphasized that the validity of the principle of free assessment of evidence excludes the possibility of binding the authorities responsible for the proceedings with statutory rules of evidence or directives of any other organs or persons (Świda, 2000). This principle is combined with other important principles: the principle of truth, the principle of objectivity, the principle of immediacy, and the principle of the presumption of innocence and in *dubio pro reo* in criminal proceedings.

This study is an attempt to present the criteria used by the authorities in Polish criminal and civil processes during the assessment of expert evidence, and what problems arise when the expert applies a testing method which is new and has not previously been used. This topic was chosen because an absence of sufficient studies on the assessment of expert evidence in court proceedings and is an attempt to create the basic criteria for this evaluation. The study will try to extract the grounds for a proper assessment of expert evidence, based on the existing legislation and jurisprudence of the Supreme Court (due to the authority of the Court and the impact of its decisions on other courts), and courts of appeal. Taking into consideration the purpose of this study, an examination and presentation of the entire jurisprudence of the Supreme Court and courts of appeal on these issues will not be needed, and nor will case analysis of individual judgments. In this study it has been decided to use the resolutions which are the most representative and repeatedly quoted in the doctrine of both criminal and civil proceedings.

The study also includes considerations regarding the internal regulations of six selected European countries, which are associated with the control of expert evidence. These are: England (representative of com-

mon law), the Netherlands, France, Germany, Bulgaria and the Czechia (representatives of the continental process). This selection will show the variety of standards of the assessment of expert opinions.

2. Assessment of expert opinion in Polish judicial procedures

The Polish judicial process emphasizes the clarification of the role of the expert and the effective use of research opportunities of forensic expert reports. An expert is appointed in criminal process when the “the determination of material facts having an essential bearing upon the resolution of the case requires some special knowledge” (Art. 193 § 1 of the Code of Criminal Procedure) and in civil proceedings “in cases requiring special knowledge” (Art. 278 § 1 of the Code of Civil Procedure). An organ responsible for the proceedings may appoint by order one expert or a number of experts, or request such a report from a scientific or specialized institution. The role of an individual expert may be entrusted to a permanent legal expert entered in the register maintained in regional courts or other person that is known to have adequate knowledge in the field. The Code of Criminal Procedure clarifies in Art. 200 § 2 that an expert opinion should include: a precise description of persons and institutions conducting the research and issuing the opinion, the time of the examinations conducted and the date of issuing the opinion, a report on the activities and findings and conclusions based on them, signatures of all experts involved in the delivery of the opinion. In contrast with the criminal procedure, regulations concerning the civil procedure do not indicate such mandatory elements, leaving the assessment to a judicial authority. In fact, the only statutory requirement for the opinion is for it to have a justification – art. 285 § 1 of the Code of Civil Procedure (Dalka, 1987; Maruczyński, 1965; Turek 2007). Assessment of expert evidence, however, is a particular challenge for organs responsible for the proceedings. Therefore, it should be noted that carrying out fair and thorough assessment is possible when it is based on a critical evaluation of all issues related to the work of the expert and the opinion obtained as a result of it. (Tomaszewski, 1998). It is important to eliminate a schematic and superficial analysis that does not use the achievements of forensic science. The court must be prepared to undertake a substantive discussion with the presented expert report and to assign an appropriate procedural role to the evidence based on this opinion.

² Act of 17 November 1964 – Code of Civil Procedure (*Journal of Laws* no. 43, item 296, as amended).

The doctrine indicates that the control of expert opinion should cover a very broad range of issues, distinguishing between two areas: analytic and synthetic (Kegel A., Kegel Z., 2004; Tomaszewski, 1998):

1. The control of the analytical area includes checking:
 - The expert's fulfilment of the requirement of professionalism, competence and impartiality;
 - the suitability and sufficiency of research evidence material and reference material;
 - the validity of research activities and the way they are performed;
 - the research methods used by the expert and conclusions drawn from them;
 - the answers to the questions asked from the point of view of their completeness and unambiguity;
 - the conclusions in terms of scientific meaning, their consistency, accuracy and degree of probability;
 - the transparency and consistency of justification.
2. The control of the synthetic area includes: global assessment of the opinion in order to determine any deficiencies in each of its parts, to examine accordance and logical linking of the particular parts of the report with the proceeding reasoning, as well as with the final conclusions, and to evaluate the opinion against the entire case.

In addition, it is emphasized that the issues concerning the control of the expert opinion include quite a broad range of matters: from examining the expert report in formal terms, to the analysis of the substantive content of the opinion and the validity of reasoning of experts (Tomaszewski, 1998).

Assessment of expert opinion is also strongly emphasized by the Polish judiciary. The judgments given by courts of appeal and the Supreme Court also contain directives related to the assessment of expert evidence in criminal and civil proceedings (Studzińska, 2016).

The key recommendations of the Polish judiciary come down to the following theses:

1. While assessing the expert opinion one should check whether the expert has the special knowledge which is necessary to determine the circumstances that have a significant impact on the outcome of the case (judgment of the Supreme Court, 1983, 2002; judgment of the Court of Appeal in Kraków, 2004);
2. verification of whether the expert opinion is logical, and in accordance with the life experience and knowledge (decision of the Supreme Court, 2000; judgment of the Supreme Court, 2000, 2008; judgment of the Court of Appeal in Lublin, 2003; judgment

- of the Court of Appeal in Białystok, 2014; judgment of the Court of Appeal in Gdańsk, 2014);
3. checking whether the opinion is complete, clear and not in conflict with other opinions disclosed in the course of the process (decision of the Supreme Court, 2014; judgment of the Supreme Court, 2007, judgment of the Court of Appeal in Kraków, 2011);
4. while evaluating a new and unverified forensic method it is necessary that the proof be conducted from the methodological point of view in an irreproachable manner (judgment of the Supreme Court, 1999, 2005; Biederman, Wójcikiewicz, 2000; Dzierżanowska, 2010);
5. verification of the completeness of the opinion, completeness of the materials that are its foundation, the accuracy of the test and reasoning methods used (judgment of the Supreme Court, 2001; judgment of the Court of Appeal in Łódź, 2013; judgment of the Court of Appeal in Białystok, 2013);
6. checking whether the justification of the opinion is formulated in an accessible and understandable way (judgment of the Supreme Court, 2001; judgment of the Court of Appeal in Łódź, 2013; judgment of the Court of Appeal in Białystok, 2013);
7. conclusions resulting from the opinion should, in principle, be firm and clear (judgment of the Court of Appeal in Warsaw, 2012; judgment of the Court of Appeal in Katowice, 2007);
8. the adjudicating court should be guided by uniformity and universality of the test method and certainty of the results of the research and the organization preparing the opinion has to be certified (judgment of the Supreme Court, 1974, 1975, 1996);
9. the opinion of the expert should be evaluated by the court according to the substantive correctness of the statements in the opinion (judgment of the Supreme Court, 2007). This criterion poses a problem, because judges admit that they are not competent to assess the scientific evidence (Kwiatkowska-Wójcikiewicz, Wójcikiewicz, 2009). The statements of doctrine as to the admissibility of the participation of an independent expert to prepare the opinion of the opinion in Polish judicial process, are divided; however, it should be approved that the courts should use this independent expert, especially the new scientific evidence to assess them (Wójcikiewicz, 2009; Tomaszewski, 1998). Such a practice is approved in the regulations of England and Wales (The Law Commission: Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales, 21 March, 2011, pt. 6.78).

Despite the differences in criminal and civil procedures and the inability to overcome those differences,

the jurisdiction and views of the doctrine presented point to the existence of common criteria for the assessment of expert evidence. It should be noted that the expert does not differentiate the quality of expertise, depending on the proceedings (civil or criminal), for which the opinion is issued. The criteria are fragmentary; they do not form a comprehensive standard of assessment of expert evidence, and some of the cited judgments were not published. In Poland there is still a significant lack of general and unified auditing procedures for this kind of evidence for both kinds of proceedings. There is no doubt that in Polish judicial proceedings the issue of accepting and assessment of the so-called “scientific evidence”, which is a piece of evidence provided by the experts in the course of prepared opinions, based on new, previously not used research methods, remains problematic. Organs responsible for the proceedings face a dilemma of admissibility of evidence based on new or controversial research methods, and the difficulties associated with the assessment of the value of such opinions is greater than in the case of methods universally used and accepted. Thus, despite apparent guides of jurisprudence on the criteria that should be taken into consideration in the course of assessing evidence from expert opinion, there is no clearly developed model in this area. An important element in the evaluation of the expert opinion is the court’s lack of special knowledge that would allow it to independently verify the substantive accuracy of the opinion. Therefore, the basic principle of trust in the knowledge of the expert leads to the limitation of the court’s possibility of analysis of logic and rationality of expression – not only in terms of final conclusions, but above all the whole justification of the opinion. Therefore, guidelines formulated by the American judiciary can be used as secondary criteria for assessing scientific evidence for Polish courts. The standard of: falsification, reviews, publications, diagnostic value, standardization and widespread acceptance in the scientific community established by the US Supreme Court in *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* (113 S. Ct. 2786, 1993) was accepted with approval in US. It was, however, accepted by Polish doctrine and it was concluded that it is a good standard for assessment of scientific evidence, which allows the use of new means and techniques of research in criminal proceedings (Tomaszewski, 1998; Waltoś, Hofmański, 2016; Wójcikiewicz, 2000). However, the criteria indicated by the US jurisdiction are usually not analysed by the Polish courts, e.g.: the diagnostic value of the method and its performance is not discussed, there is no clear position on whether a method, prior to its application, should be described in the scientific lit-

erature and discussed by persons of scientific authority in the field of forensic science.

It seems that in the Polish judicial process one of the main problems is also finding the right criterion for the selection of experts, which would guarantee that the person chosen for performing the expertise is at the highest level. The current provisions do not ensure the selection of the most competent expert. Often one of the selection criteria is the lowest cost of the opinion and the short lead time for the finished expertise, which often contributes to its low quality.

In the light of the judgements presented, it seems that in a judicial trial evaluation standard of scientific evidence should cover the reliability of the adopted principles of scientific and based on the test methods, the reliability and accuracy of the new method, development of research methodology, the test method should be described in the specialist literature, the value of diagnostic methods – this method should be known and the level of error described and the circumstances which affect or may affect the decision inappropriately, to determine whether the method has already been used in other countries where the level of forensic science and the protection of human rights is world leading, and it should be a qualified expert – a person enjoying scientific authority in the environment of forensic science (Dzierżanowska, 2016; Tomaszewski, 1998; Waltoś, Hofmański, 2016; Widacki, 2012).

At the end of this section, it is worth paying attention to the issue of the so-called “private opinion”. In civil proceedings, in the judgments of the Supreme Court, as well as courts of general jurisdiction and literature, there is a well-established view that, as a rule, the private opinion of a private expert or a scientific institute is not a proof of special knowledge within the meaning of Art. 278 and 290 of the Code of Civil Procedure (judgment of the Supreme Court, 2011; Góra-Błaszczkowska, 2005; Piasecki, 2010; Tomaszewska, 2006). The expertise will also have the character of a private opinion if it was ordered by one of the parties of the proceedings, even if it is conducted by a court expert (judgment of the Supreme Court, 1989, 2007a). In civil proceedings, such an expert opinion conducted upon the request of one of the parties cannot be considered an expert opinion within the meaning of Art. 278 of the Code of Civil Procedure, but as a professionally presented process statement (Woźniewski, 2005) i.e. it shall be treated as evidence from a private document.

It seems that the problem of implementation and verification of new scientific evidence increased with the entry of the amendment to the Code of Criminal

Procedure on 1 July 2015³. This enables the admission at the request of the parties to the proceedings of the so-called “private opinions”, and it cannot be excluded that some of them can be based on untypical research methods⁴. The so-called “private opinion” has, under the amended provisions, the status of a private document. However, there has been no change to Art. 193 of the Code of Criminal Procedure, according to which the experts provide the proof in the form of opinions, and they can be appointed to this role only by a judicial body conducting proceedings. Opinions presented by the parties to proceedings indeed allow a more comprehensive, adversarial control of expert opinions admitted in the proceedings, but one cannot forget about doubts concerning, e.g., the impartiality of the so-called “private expert witnesses”, who are being paid by the parties, the quality of private expert reports, the procedures of certification and recertification of experts. The amendment allows private opinions in criminal proceedings, but at the same time causes a condition in which the court in each individual case has to assess the level of qualifications and experience of the expert, as well as the quality of research and methodology applied by the expert appointed by the party to the proceedings. Unfortunately, this can also cause an extension in the length of criminal proceedings. It should be added that in Poland there is no consistent and uniform system of certification for the purposes of the justice system which would confirm sufficiently high research competences, as well as credibility and impartiality of the expert.

3. Assessment of expert evidence in selected court proceedings in European countries

While discussing the assessment of expert evidence, it is also worth showing the internal regulations of selected European countries related to the issue of control of all the elements that make up the work of the expert and the opinion resulting from it. It seems that the comparison of the abovementioned court proceedings in combination with the previously discussed Polish solutions will present the diversities and similarities of the assessment standards of expert opinion developed.

It is worth mentioning that Europe lacks uniform standards regarding the role of court experts and the conditions which they should fulfil (The Council of Europe, 2012). Among the regulations in the European Union, one especially should be noted, and this is the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between Member States of the European Union of 29 May 2000⁵, which in relation to experts extends the general principles of legal aid with the opportunity to interview an expert remotely using appropriate technical measures (videoconferencing), and the rights and duties of such an interviewee. On the other hand, the European Evidence Warrant⁶ excludes expert evidence from its scope of application. The abovementioned regulations will be replaced on 22 May 2017 with the European Investigation Order (EIO)⁷ which, in relation to the expert, provides the possibility of a hearing *via* video conference and telephone conference, pointing out the principles of such forms of hearings (Art. 24 and 25 EIO). Unification of procedures is also considered in the Council Framework Decision of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities⁸, the aim of which is to ensure recognition of the results of laboratory tests carried out by accredited forensic service providers in one Member State, by the judicial authorities of another Member. The decision concerns genetic and fingerprint testing. Finally, it should be pointed out that the integration process for testing procedures used in laboratories has been started. On 24 May 2012 CEN (from French: Comité Européen de Normalisation) established a new project committee CEN/TC 419 Forensic Science Services, which is currently, starting from 23 October 2012, to be led by the Polish Committee for Standardisation (PKN), that exists under a new name: Forensic Science Processes. The Committee aims to develop a set of standards that define procedures for forensic science processes, starting at the scene of crime – through the recognition, recording, recovery, transportation and storage of material – followed by the examination and analysis of material, the interpretation of results, reporting and data exchange⁹. The need for the establishment of the

³ Act of 27 September 2013 on amending the act Code of Criminal Procedure and certain other acts (*Journal of Laws* of 2013, item 1247).

⁴ There was also the Amendment of 11 of March 2016 (*Journal of Law* of 2016, item 437), but it did not change anything about the private opinion.

⁵ *Journal of Law*, 2007, no. 35, item 950.

⁶ Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters, OJ of EU of 2008, L 350.

⁷ Directive 2014/41/EU, OJ of EU of 2014, L 130.

⁸ Council Framework Decision 2009/905/JHA, OJ of EU of 2009, L 332.

⁹ The document precisising the plan działania was published in 2014, <http://pzn.pkn.pl/plany-dzialania-ktkz>, access 26.11.2016.

Committee for the Forensic Service was reported by the Headquarters of the Central Forensic Laboratory of the Polish Police in Warsaw. The Committee's work will focus on standardization of the whole process of forensic research. It is worth mentioning that thanks to the Polish initiative operations are being carried out to standardize forensic science in the European Union and the creation of the "European Forensic Science Area 2020" by the year 2020 (Council of the European Union, 2011). The Council of the European Union adopted on 9 June 2016 Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of a European Forensics Science Area¹⁰.

Continental proceedings, guided by the principle of free evaluation of evidence, underline the creditability of the evidence and instruct judges to take into account the indications of knowledge, life experience and the principles of correct reasoning. However, it is difficult to find a general standards of evaluation of expert evidence that would, the same as the already mentioned US standards (e.g. Daubert standard), prepare the panels of judges to assess the substance of an expert opinion.

An attempt to formulate similar standards has been made in the Netherlands, where one can find some principles for the assessment of expert evidence, described in the judgment of the Court of Cassation (Hoge Raad) of 27 January 1998. The court stated that it is necessary: to determine whether the expert is a professional in the field, which methods were used, and why those methods are considered to be sufficiently reliable, and whether the expert has the necessary qualifications for the competent use of those methods (Hielkema, 1999).

On the other hand, in French proceedings, an expert opinion, unlike the English procedure is not subject to such a wide adversarial control. First of all, in France there is a kind of classification of specialists who may have only the technical character of a specialist (constatation; Lacroix-Andrivet, 2011) an advisory character (consultation), or the character of an expert opinion (expertise; Dwyer, 2008). As a rule there is one expert determined from the national list maintained by the Court of Cassation or a list maintained by the courts of appeal (in the criminal process, as an exception, there may be an expert appointed on an ad hoc basis, if this is supported by appropriate justification), (Spencer, 1992) which aims to provide a high level of evaluation and control of persons appearing as experts while parties of the proceedings can check the reasons for selection of a particular person to be an expert (Girdwoyń,

2011). That is why the experts in France are subordinated to the judge while on duty. The judge also determines the scope of the prepared opinion and the parties have a ten-day deadline to provide their own comments and complementary questions to an expert. The assessment of expert evidence mostly takes place during the preparation proceedings – the reason for this is to maintain the correct economics and time of the litigation (Keulen, Kwakman, 2011). Persons whose names appear on the list of experts have to apply: professional rules, code of honour, decency and duty to diligent carrying out the orders of court and violation of the indicated requirements may result in disciplinary action (Twinning Light Project, no PL/06/IB/JH/02/TL). While selecting an expert, the court should be guided by his/her professional background, objectivity, clarity of expressions and reliability of the opinions (Leclerc, 2005). The choice of the persons included on the official list of experts is to ensure the above features of the expert (Taylor, 1996). The court orders under Art. 263 NCPC (Nouveau Code de Civil Procedure) an opinion by an expert only if the inspection or consultation done by the expert is not sufficient. The court shall inspect the expert opinion for its sufficient clarity, and in the event of deficiencies or ambiguities of opinions, the court as well as the parties may request clarifications and additions to opinions, also additional experts can be appointed. It is totally for the judge to assess whether the expert opinion is sufficient and accurate, or whether additional questions have to be asked or a supplementary opinion needs to be ordered (Cadiet, Jeuland, 2011).

The main task of an expert in German criminal proceedings is "cooperation (with the court or prosecutors), through special messages during formulation of the foundations for the decision, or during settling the outcome of the evidence" (Girdwoyń, 2006; Jessnitzer, Frieling, 1992). The experts in Germany therefore act as "court helpers" and during the exercising of this role are not bound to any party. As such, experts must meet the expected requirements for impartiality and professional competence. The court appointing the expert should also get an idea of what "school" of ideas in the field of expertise the expert represents. This is to enable the appropriate edition of the questions asked of the expert. The experts have the right and duty to point out to the authority the questions that cannot be answered in the light of the knowledge they possess (Girdwoyń, 2006; Jessnitzer, Frieling, 1992). The court in each case assesses expert opinion freely, i.e. independently decides whether to include an expert opinion on whether to accept the opposite version of the facts, but must justify the reason to take into

¹⁰ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf;access 26.11.2016>.

account an expert opinion under the guidance of professional knowledge (Dwyer, 2008).

In Bulgaria, the reform of criminal procedure of 2008 introduced comprehensive regulations on expert opinion and its assessment, and even identified cases in which the appointment of an expert is obligatory (obligatory opinion covers medical and psychiatric issues; Marinova, 2006). The high requirements for becoming the expert should also be emphasized: the need to have special knowledge in the field of science, art or technology, high qualifications in specific areas, which guarantee that the opinions will be prepared by the persons with the highest degree of competence (Girdwoyń, 2011). Similar to the French model, in accordance with the code principle of free evaluation of evidence, the opinion is assessed by the court adjudicating in the case which is not bound by the opinion, and in case of rejection of an expert opinion the competent authority has to prepare a justification for this decision (Girdwoyń, 2011).

In the Czechia, the procedure for carrying out and evaluating the evidence in judicial proceedings is an example of the continental system. All the evidence which the court takes under consideration is evaluated in accordance with the principle of free evaluation of evidence and the indications of the Czech Supreme Court regarding the assessment of expert opinions are as follows:

1. Expert opinion evidence is assessed by the court like any other evidence. However, the court cannot examine the expert's findings on the merits, it must be determined whether the conclusions of the opinion are properly justified or if all the circumstances of the case, which should be taken into account, were indeed considered, also whether the conclusions in the opinion do not conflict with those of other evidence and whether the justification of the opinion meets the conditions of logical thinking (judgment of the Czech Supreme Court, 2002a);
2. expert opinion is an exceptional evidence measure due to its nature, and the experts, thanks to the their specialized knowledge, can evaluate the circumstances pointed out by the court, and then forward an opinion with a subjective outcome of this evaluation (judgment of the Czech Supreme Court 2002b);
3. the court must be able to determine what the expert relies on during the process of opinion preparation, and what was the way and the thinking process which resulted in those conclusions (judgment of the Czech Supreme Court, 2009).

In broad terms, courts of law in the Continent of Europe may or may not accept the conclusions reached by an officially appointed expert. Nevertheless, more specifically, in Germany on several occasions the Federal Supreme Court held that courts must explain in detail the reasons why no reliance has been placed on the expert opinion. Failure to provide sufficient reasons in the judgment is commonly considered grounds for appeal (Federal Supreme Court, Judgment of 9 May 1989). In French law it is well set that a judge is not bound by any opinions of an expert. But in practice it is difficult for a French court to contradict an expert in that expert's area of expertise, without relying on the opinions of other experts, or party consultants. In this matter the French Court of Cassation has repeatedly expressed the view that a judge is not required to indicate reasons for accepting an expert opinion but is instead required to provide a detailed explanation for the refusal to accept the expert findings (for example Court of Cassation, III Civil Section, judgment of 25 March 1971, referenced in PINCHON, 342, footnote no. 755).

On the other hand, it would be inappropriate for a court of law to simply copy and paste the expert opinion by reference in the final judgment. In each and every case, courts must offer their legal assessment of the scientific findings introduced by the expert. In no case a court judgment could consist purely of a reference to an expert opinion.

Undoubtedly, the problem of assessing the expert's opinion applies not only to the continental proceedings, but also the Anglo-Saxon proceedings. Evidentiary proceedings in England are characterized by high activity of the parties, supporting the implementation of the adversarial principle and the complex system of rules of evidence. The expert plays a special role, and the principle of loyalty and transparency imposes the obligation to disclose all relevant details to the opponent and to provide documentation relating to the expert opinion evidence (Girdwoyń, 2011). It should also be noted that in English proceedings the expert is appointed and funded by the parties of the proceedings, which requires from the expert a skilful reconciliation between the expectations of the client and the requirement of objectivity (Girdwoyń, 2011).

The court's control and evaluation of the expert opinion is facilitated by specific powers and responsibilities of the person preparing the opinion, which are formulated in a broader way in comparison with other countries. The experts must have experience and qualifications in the field, they should be duly educated, independent, neutral and objective, the subjects of opinions are beyond the common knowledge or expe-

rience of proceedings' authorities, and the opinion was delivered in the separated field, which is also the specialty of the expert (Twinning Light Project, nr PL/06/IB/JH/02/TL). Requirements to be met by an experts and their opinion are also contained in the judgment of the Court of Appeal of 2 March 2006 (Court of Appeal, Criminal Division, 2006), according to which:

“I. An expert opinion should be an independent product of a neutral expert who can never enter the role of a lawyer. II. An expert opinion should rewrite the facts and assumptions on which it is based, while not forgetting the circumstances that may call into question the conclusions of an opinion. III. Issues not included in the frame of an expert's report must be clearly defined. IV. If an opinion is based on incomplete data, it should be regarded as provisional. V. If an expert changes his/her mind after delivery (exchange) of the opinion, this change of views should be promptly communicated to the other party and to the court. A report should also include: VI. Data on the academic qualifications, experience and accreditation of an expert, as well as information about the scope of the report and all its limitations. VII. Questions to an expert, a description of the tested materials and all documents, statements, evidence, information and assumptions on which an opinion is based. VIII. Information about the people making measurements, examination and tests, also under the supervision of an expert, and the methodology of these studies. IX. A summary of the views expressed in an opinion, the reasons behind them and citations of the views and circumstances which may lead to different conclusions. X. bibliographic data that may be useful for the court. XI. A certified declaration of expert's impartiality and commitment to inform the parties and the court of any substantive change of opinion”.

(Court of Appeal, Criminal Division, 2006)

In England, there is also a solution discussed which emphasizes the admissibility of expert evidence provided that the court is convinced of its sufficient credibility (The Law Commission Consultation Paper, no. 190). Highlighting the importance of the credibility of the opinion would mean bringing English proceedings closer to the continental model, and in the future could facilitate the harmonization process of expert evidence within the European Union (Huyghe, Chan, 2014).

The criteria for evaluation of expert opinion formulated by the specified systems of proceedings vary, but they also have some common approach. Undoubt-

edly, despite the distinct solutions of the Anglo-Saxon system and the continental system, a common issue is compliance with the rules of professionalism and ethical standards by the experts, emphasis of the importance of their professional qualifications and impartiality, and focus on methodological impeccability of the conducted research activities. However, in English proceedings a list of certified experts is not maintained, as in the case of the French model, or in Polish judicial proceedings. Finally, it is also worth pointing out that in the continental system, which is based on the principle of free assessment of evidence, there is no list of generalized criteria, contrary to an Anglo-Saxon system, that would be the subjects to a holistic consideration of the assessment of an expert opinion by a judicial body.

4. Conclusions

1. A legal regulation of the rank of a statute that would apply to the rules for appointing experts and their functioning in court proceedings is necessary in Poland. This would allow many irregularities in opinion-issuing to be excluded.
2. The court's control of expert evidence is possible only if it is assessed by the agency responsible for the proceedings, substantively prepared for the particular case, with the necessary knowledge, life experience and ability to critically verify solutions contained in the expert opinion.
3. Due to the specific type of duties borne by experts, a postulate to introduce principles of ethics into expert's work in the form of an independent and consistent code of ethics is also reasonable.
4. Expert opinion is one of the key pieces of evidence of modern court proceedings, the competent and thorough assessment of which is a challenge for the bodies of the administration of justice. Poland should make use to a greater extent of the achievements and standards already developed in foreign case law, and one of the most important issues is to regulate the criteria for the evaluation of scientific evidence. A generalizing statement of the Polish Supreme Court in this regard is indeed essential.
5. It seems that due to the observed flow of scientific achievements, knowledge, and in particular integration of research procedures in forensic laboratories, evidence from expert opinion will have the chance to be among the first evidence to be admitted on the basis of reciprocity between the Member States of the European Union. Inclusion of the Polish admin-

istration of justice in the process of future harmonization of expert evidence will depend on the views of both the domestic case law and doctrine.

6. As was stated, it is necessary that the Polish Supreme Court formulate the evaluation standards of scientific evidence in a judicial trial that were presented in this article.

References

- Biederman, J., Wójcikiewicz, J. (2000). Glosa do wyroku SN z dnia 5 listopada 1999 r. (V KKN 440/99). *Państwo i Prawo*, 4, 109–114.
- Cadiet, L., Jeuland, E. (2011). *Droit judiciaire privé*. Paris: Lexis Nexis.
- Council of Europe, the European Commission for the Efficiency of Justice, European Judicial Systems (2012). (Website) <http://euromed-justice.eu/document/coe-2012-european-judicial-systems-edition-2012-2010-data-efficiency-and-quality-justice> (access 27.10. 2015).
- Council of the European Union, Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe, 3135th Justice and Home Affairs Council meeting Brussels, 13 and 14 December 2011. (Website) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf (access 27.10. 2015).
- Court of Appeal, Criminal Division, (2006) of 2 March. (Website) <http://lexisweb.co.uk/cases/2006/march/r-v-bowman> (access 27.10. 2015).
- Dalka, S. (1987). Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym. *Nowe Prawo*, 10, 71–83.
- Decision of the Supreme Court (2000) of 7 November, I CKN 1170/98, OSNC 2001, no. 4, item 64.
- Decision of the Supreme Court of 29 January, II KK 216/13, LEX no. 1436071. (2014).
- Dwyer, D. (2008). *The judicial assessment of expert evidence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dzierżanowska, J. (2016). Kontrola dowodu z opinii biegłego. (In): J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem* (pp. 381–395). Warszawa: Wolter Kluwer.
- Dzierżanowska, J. (2010). *Nowe metody identyfikacji kryminalistycznej i ich wykorzystanie w procesie karnym na przykładzie ekspertyzy osmologicznej*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Girdwoyń, P. (2011). *Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym. Perspektywy harmonizacji*. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.
- Girdwoyń, P. (2006). *Zarys niemieckiego procesu karnego*. Białystok: Temida 2.
- Góra-Błaszczkowska, A. (2005). Opinia biegłego w postępowaniu cywilnym. *Edukacja Prawnicza*, 1, 3–8.
- Grzegorzczak, T., Tylman, J. (2011). *Polskie postępowanie karne*. Warszawa: LexisNexis.
- Hielkema, J. (1999). Experts in Dutch Criminal Procedure. (In): M. Malsch, J. F. Nijboerb (eds.), *Complex cases. Perspectives on the Netherlands criminal justice system* (pp. 27–45). Amsterdam: Thela Thesis.
- Huyghe, S., Chan, A. (2014). *The evolution of expert witness law under UK and US jurisdictions*. (Website) <http://www.jamsadr.com/files/uploads/documents/gec-newsletter/jams-gec-news-2014-winter.pdf>(access 03.08. 2015).
- Jaślikowski, M. (2010). Zasada swobodnej oceny dowodów. (In) Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (eds.), *Dowody w postępowaniu cywilnym* (pp. 198–264). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Jessnitzer, K., Frieling, G. (1992). *Der gerichtliche Sachverständige. Ein Handbuch für die Praxis*. Köln: Carl Heymanns Verlag.
- Judgment of the Court of Appeal in Białystok (2013) of 5 December, I ACa 555/13, LEX no. 1409074.
- Judgment of the Court of Appeal in Białystok (2014) of 14 May, III AUa 1866/13, LEX No. 1463775.
- Judgment of the Court of Appeal in Gdansk (2014) of 10 January, III AUa 697/13, LEX no. 1428020.
- Judgment of the Court of Appeal in Katowice (2007) of 30 October, V ACa 670/07, LEX no. 446719.
- Judgment of the Court of Appeal in Kraków (2004) of 26 October, II Aka 207/04, KZS 2004, no. 12, item 28.
- Judgment of the Court of Appeal in Kraków (2011) of 14 December, II Aka 204/11, KZS 2012, no. 1, item 29.
- Judgment of the Court of Appeal in Łódź (2013) of 25 October, I ACa 543/13, LEX no. 1394240.
- Judgment of the Court of Appeal in Lublin (2003) of 24 June, II Aka 96/03, OSA 2005, no. 7, item 43.
- Judgment of the Court of Appeal in Warsaw (2012) of 14 August, I ACa 372/12, LEX no. 1220678.
- Judgment of the Court of Cassation, Hoge Raad (1998) of 27 January. (Website) <http://uitspraken.rechtspraak.nl/#> (access 27.10. 2015).
- Judgment of the Supreme Court (1983) of 6 May, IV KR 74/83, OSNKW 1983, no. 12, item 102.
- Judgment of the Supreme Court (1989) of 20 January, II CR 310/88, Legalis.
- Judgment of the Supreme Court (1996) of 27 November, I CKU 27/96, LEX no. 50561.
- Judgment of the Supreme Court (1999) of 5 November 1999, KKN 440/99, OSNKW 1999, no. 11–12, item 76.
- Judgment of the Supreme Court (2000) of 6 November, IV KKN 477/99 (2001). *Orzecznictwo Prokuratury i Prawa*, no. 4, item 9.
- Judgment of the Supreme Court (2001) of 28 May, IV KKN 89/01, LEX no. 51839.

36. Judgment of the Supreme Court (2002) of 12 November, V KKN 333/01, LEX no. 56854.
37. Judgment of the Supreme Court (2002a) of 24 April, CDO 583/2001, no. 25. (Website) [http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/\\$\\$WebSearch1?SearchView&Query=%5Bspzn1%5D%20%3D%2025%20AND%20%5Bspzn2%5D%3D%20AND%20%5Bspzn3%5D%3D583%20AND%20%5Bspzn4%5D%3D2001&SearchMax=1000&Start=1&Count=15&pohled=1](http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/$$WebSearch1?SearchView&Query=%5Bspzn1%5D%20%3D%2025%20AND%20%5Bspzn2%5D%3D%20AND%20%5Bspzn3%5D%3D583%20AND%20%5Bspzn4%5D%3D2001&SearchMax=1000&Start=1&Count=15&pohled=1) (access 27.10.2015).
38. Judgment of the Supreme Court (2002b) of 28 May, ODO 325/2001, no. 33. (Website) [http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/\\$\\$WebSearch1?SearchView&Query=%5Bspzn1%5D%20%3D%2033%20AND%20%5Bspzn2%5D%3D%20AND%20%5Bspzn3%5D%3D325%20AND%20%5Bspzn4%5D%3D2001&SearchMax=1000&Start=1&Count=15&pohled=1](http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/$$WebSearch1?SearchView&Query=%5Bspzn1%5D%20%3D%2033%20AND%20%5Bspzn2%5D%3D%20AND%20%5Bspzn3%5D%3D325%20AND%20%5Bspzn4%5D%3D2001&SearchMax=1000&Start=1&Count=15&pohled=1) (access 27 October 2015).
39. Judgment of the Supreme Court (2005) of 28 July, V KK 18/05, OSNwSK 2005, no. 1, item 1457.
40. Judgment of the Supreme Court (2007) of 10 October, II KK 116/07, LEX no. 346227.
41. Judgment of the Supreme Court (2007a) of 9 May, II CSK 77/07, Legalis.
42. Judgment of the Supreme Court (2007b) of 8 February, III KK 277/06, LEX no. 257859.
43. Judgment of the Supreme Court (2008) of 17 December, II KK 140/08, LEX no. 486186.
44. Judgment of the Supreme Court (2009) of 21 October, CDO 1810/2009, no. 22 (Website) [http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/\\$\\$WebSearch1?SearchView&Query=%5Bspzn1%5D%20%3D%2022%20AND%20%5Bspzn2%5D%3D%20AND%20%5Bspzn3%5D%3D1810%20AND%20%5Bspzn4%5D%3D2009&SearchMax=1000&Start=1&Count=15&pohled=1](http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/$$WebSearch1?SearchView&Query=%5Bspzn1%5D%20%3D%2022%20AND%20%5Bspzn2%5D%3D%20AND%20%5Bspzn3%5D%3D1810%20AND%20%5Bspzn4%5D%3D2009&SearchMax=1000&Start=1&Count=15&pohled=1) (access 27.10. 2015).
45. Judgment of the Supreme Court (2011) of 2 February, II CSK 323/10, Legalis.
46. Kegel, A., Kegel, Z. (2004). *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz*. Kraków: Zakamycze, Kraków.
47. Keulen, B. F., Kwakman, N. J. M. (2011). *Experts and expert registers in Europe. The national and the international level*. (Website) <http://legalresearchnetwork.eu/wp-content/uploads/2011/10/PaperBerendKeulenNicoKwakmanGroningen.doc> (access 04.10.2015).
48. Kruszelnicki, Ś. (1938). *Kodeks postępowania cywilnego, cz. 1, art. 1–507 z komentarzem*. Poznań: Drukarnia Dziennika Poznańskiego.
49. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, V., Wójcikiewicz, J. (2009). Sędziowie wobec dowodu naukowego. (In) J. Kasprzak, B. Młodziejowski (eds.), *Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym* (pp. 43–57). Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
50. Lacroix-Andrivet, J. P. (2011). Expertise amiable. (In) S. Guinchard (ed.), *Droit et pratique de la procedure civile*. Paris: Dalloz.
51. Leclerc, O. (2005). *Le juge et l'expert – Contribution à l'étude des rapports entre le droit et la science*. Lyon: LGDJ.
52. Marinova, G. (2006). *Bulgarian criminal procedure: The new philosophy and issues of approximation*. *Review of Central and East European Law* 31, 45–79.
53. Maruczyński, W. (1965). Dowód z biegłych. *Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości*, 4, 39–48.
54. Piasecki, K. (2010). *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*. Warszawa: LexisNexis.
55. Rudkowska-Ząbczyk, E. (2010). *Dowód z opinii biegłego*. (In) Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (eds.). *Dowody w postępowaniu cywilnym* (pp. 482–495). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
56. Siedlecki, W. (1956). Realizacja zasady swobodnej oceny dowodów w polskim procesie cywilnym. *Nowe Prawo*, 4, 15–33.
57. Spencer, J. R. (1992). Court experts and expert witnesses: Have we a lesson to learn from the French? *Current Legal Problems*, 45, 213–236.
58. Studzińska, J. (2016). Ocena dowodu z opinii biegłego. (In) J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecznictwem* (pp. 256–286). Warszawa: Wolter Kluwer.
59. Świda, Z. (2000). *Zasada swobodnej oceny dowodów w polskim procesie karnym*. (In) J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll (eds.), *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltosia* (pp. 559–569). Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN.
60. Taylor, R. F. (1996). A comparative study of expert testimony In France and US: philosophical underpinnings. History, practice, and procedure. *Texas International Law Journal*, 31, 181–213.
61. The Law Commission: Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales, (2011).
62. Tomaszewska, E. (2006). Odszkodowanie z umowy OC a koszty ekspertyzy rzeczoznawcy. *Gdańskie Studia Prawnicze, Przegląd Orzecznictwa*, 1, 73–80.
63. Tomaszewski, T. (1998). *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
64. Turek, J. (2007). Biegły sądowy i jego czynności. *Monitor Prawniczy*, 24, 1358–1364.
65. Waltoś, S., Hofmański, P. (2016). *Proces karny. Zarys systemu*. Warszawa: LexisNexis.
66. Waśkowski, E. (1932). *Podręcznik procesu cywilnego*. Wilno: Drukarnia „Zorza”.
67. Widacki J. (ed.). (2012). *Kryminalistyka*. Warszawa: C.H. Beck.
68. Woźniewski, K. (2005). Tzw. prywatne opinie biegłych. *Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa*, 3, 91–96.

69. Wójcikiewicz, J. (2000). *Dowód naukowy w procesie sądowym*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
70. Wójcikiewicz, J. (2009). *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993–2008*. Toruń: Wydawnictwo „Dom Organizatora”.

Corresponding author

Dr Joanna Studzińska
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Katedra Postępowania Cywilnego, Instytut Prawa
Al. Raławickie 14
PL 20-950 Lublin
e-mail: asian5@vp.pl

OCENA OPINII BIEGŁYCH W POLSKIM POSTĘPOWANIU SĄDOWYM W PORÓWNANIU DO INNYCH KRAJÓW EUROPEJSKICH

1. Wstęp

Współczesny proces sądowy w dużej mierze wykorzystuje opinie biegłych, a w szczególności opinie, które opierają się na wiedzy i metodyce naukowej. Biegły jest jednym z kluczowych uczestników zarówno postępowania karnego, jak i postępowania cywilnego, dostarczającym informacji niezbędnych dla rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Sąd nie posiadając wiedzy specjalnej zobligowany jest do merytorycznej oceny takiego dowodu, nie ograniczonej jedynie do porównania opinii biegłego z całokształtem materiału dowodowego zebranego w sprawie. Opinia jest jednym z wielu dowodów dopuszczonych w ramach toczącego się procesu sądowego i jest oceniana tak, jak wszystkie pozostałe zgromadzone w sprawie dowody, zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, wyrażoną w art. 7 k.p.k.¹ Zgodnie z tym artykułem, organy procesowe kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. Artykuł ten koresponduje z zasadą wyrażoną w artykule 233 k.p.c.², która wskazuje, iż sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału (Jaślikowski 2010; Kruszelnicki, 1938; Piasecki 2010; Rudkowska-Ząbczyk 2010; Siedlecki, 1956; Waśkowski, 1932).

Zasada swobodnej oceny materiału dowodowego jest jedną z naczelných zasad polskiego procesu karnego i cywilnego, czyli takich które regulują najważniejsze kwestie w procesie, wywierając tym samym wpływ na jego model (Grzegorzczak, Tylman, 2011; Waltoś, Hofmański, 2016). Należy podkreślić, że obowiązywanie zasady swobodnej oceny dowodów wyklucza związanie organów procesowych ustawowymi regułami dowodowymi oraz dyrektywami jakichkolwiek innych organów lub osób (Świda, 2000). Zasada ta łączy się z innymi ważnymi dla procesu karnego zasadami: zasadą prawdy materialnej, zasadą obiektywizmu, zasadą bezpośredniości, zasadą domniemania niewinności i z zasadą *in dubio pro reo*.

Niniejsze opracowanie będzie próbą zaprezentowania kryteriów, jakimi posługują się organy procesowe

w polskim procesie karnym i cywilnym, przy ocenie dowodu z opinii biegłego i jakie pojawiają się problemy, gdy biegły sięga po nową, wcześniej nie wykorzystywaną metodę badawczą.

Temat został wybrany z uwagi na brak dostatecznych badań na temat oceny opinii biegłych w postępowaniu sądowym i jest próbą stworzenia podstawowych kryteriów takiej oceny. Opracowanie podejmuje próbę wyznaczenia podstaw dla właściwej oceny dowodu dostarczonego przez biegłych w oparciu o obowiązujące przepisy i orzecznictwo Sądu Najwyższego (z uwagi na autorytet Sądu Najwyższego i jego wpływ na decyzje sądów niższego rzędu) oraz sądów apelacyjnych. Biorąc pod uwagę cel niniejszego artykułu, nie wydaje się konieczne przedstawianie całego orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych w omawianej kwestii. W niniejszej pracy zdecydowano się zaprezentować orzeczenia, które są najbardziej reprezentatywne i wielokrotnie cytowane zarówno w doktrynie postępowania karnego, jak i cywilnego. Badanie zawiera również rozważania dotyczące wewnętrznych regulacji w sześciu wybranych krajach europejskich, które związane są z oceną dowodu z opinii biegłego. Są to: Wielka Brytania (przedstawiciel *common law*), Holandia, Francja, Niemcy, Bułgaria i Czechy (przedstawiciele procesu kontynentalnego). Taki wybór wykazuje różnorodność standardów w ocenie opinii biegłych.

2. Ocena opinii biegłych w polskich postępowaniach sądowych

Polski proces sądowy położył nacisk na doprecyzowanie roli biegłego i efektywne wykorzystanie możliwości badawczych ekspertyz sądowych. Biegły zostaje powołany wtedy, gdy „stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych” (art. 193 § 1 k.p.k.), a w postępowaniu cywilnym „w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych” (art. 278 § 1 k.p.c.). Organ procesowy może powołać postanowieniem jednego biegłego, kilku biegłych albo zwrócić się o wykonanie ekspertyzy do instytucji naukowej lub specjalistycznej. Rolę biegłego indywidualnego można powierzyć albo stałym biegłym sądowym wpisanym na listę prowadzoną w sądach okręgowych, albo innej osobie, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie (art. 195 k.p.k.). Kodeks postępowania karnego doprecyzował

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296, z późn. zm.).

w art. 200 § 2, że opinia biegłego powinna zawierać: dokładne określenie osób i instytucji przeprowadzających badania i wydających opinię, czas przeprowadzonych badań oraz datę wydania opinii, sprawozdanie z przeprowadzonych czynności i spostrzeżeń oraz oparte na nich wnioski, podpisy wszystkich biegłych uczestniczących w wydaniu opinii. W przeciwieństwie do postępowania karnego, w regulacjach z zakresu postępowania cywilnego brak jest wskazania elementów obligatoryjnych służących właściwej ocenie przez organ sądowy. W zasadzie jedynym ustawowym wymogiem jest posiadanie przez opinię uzasadnienia – art. 285 § 1 k.p.c. (Dalka, 1987; Maruczyński, 1965; Turek 2007). Ocena opinii biegłych stanowi szczególne wyzwanie dla organów odpowiedzialnych za postępowanie. Dlatego podkreślić należy, że dokonanie rzetelnej i wnikliwej oceny jest możliwe wtedy, gdy zostanie ona oparta na krytycznej kontroli wszystkich zagadnień związanych z pracą eksperta i uzyskaną w efekcie opinią (Tomaszewski, 1998). Ważne jest wyeliminowanie analizy schematycznej i powierzchownej, nie wykorzystującej osiągnięć nauk sądowych. Sąd karny musi być przygotowany do podjęcia merytorycznej dyskusji z wykonywaną ekspertyzą i przypisania właściwej procesowej roli dowodowi opartemu na tej opinii.

Doktryna wskazuje, że przedmiotem kontroli opinii biegłego powinien być bardzo szeroki krąg zagadnień, przy rozróżnieniu dwóch płaszczyzn: analitycznej i syntetycznej (Kegel A., Kegel Z., 2004; Tomaszewski, 1998):

1. Kontrola w płaszczyźnie analitycznej obejmuje sprawdzenie:
 - spełnienia przez biegłego warunku fachowości, kompetencji i bezstronności;
 - przydatności i wystarczalności badawczego materiału dowodowego i materiału porównawczego;
 - poprawności i sposobu wykonania czynności badawczych,
 - metod badawczych zastosowanych przez biegłego i wyprowadzonych wniosków;
 - odpowiedzi na zadane pytania z punktu widzenia ich pełności i jednoznaczności,
 - wniosków pod względem naukowym, ich spójności, prawidłowości i stopnia prawdopodobieństwa;
 - przejrzystości i logiczności uzasadnienia.
2. Kontrola w płaszczyźnie syntetycznej dotyczy: całościowej oceny opinii w celu ustalenia ewentualnych braków w poszczególnych jej częściach, badania zgodności i logicznego powiązania odpowiednich partii sprawozdania z poprzedzającymi je wywodami i z wnioskami końcowymi oraz wartościowania opinii na tle całej sprawy.

Ponadto podkreśla się, że kwestie dotyczące kontroli opinii biegłego, obejmują dosyć szeroki krąg zagadnień: od badania ekspertyzy pod względem formalnym,

do analizy merytorycznej wartości treści opinii oraz poprawności wnioskowania biegłych (Tomaszewski, 1998).

Ocena opinii biegłego jest też mocno zaakcentowana przez polską judykaturę. Orzeczenia wydane przez sądy apelacyjne i Sąd Najwyższy również zawierają dyrektywy odnoszące się do oceny dowodu z opinii biegłego w postępowaniu karnym i cywilnym (Studzińska, 2016).

Kluczowe zalecenia polskiej judykatury sprowadzają się do następujących tez:

1. oceniając dowód z opinii biegłego należy sprawdzić, czy biegły dysponuje wiadomościami specjalnymi niezbędnymi do stwierdzenia okoliczności mających istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (wyroki Sądu Najwyższego, 1983, 2002; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie, 2004);
2. kontrola, czy opinia biegłego jest logiczna, zgodna z doświadczeniem życiowym i wskazaniem wiedzy (wyrok Sądu Najwyższego, 2000; postanowienia Sądu Najwyższego, 2000, 2008; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie, 2003; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, 2014; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, 2014);
3. sprawdzenie, czy opinia jest pełna, jasna i niesprzeczna z inną opinią ujawnioną w toku procesu (postanowienie Sądu Najwyższego, 2014; wyrok Sądu Najwyższego, 2007; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie, 2011);
4. oceniając nową i niezwyfikowaną metodę kryminalistyczną niezbędne jest, aby dowód ten był przeprowadzony z punktu widzenia metodologicznego w sposób nienaganny (wyrok Sądu Najwyższego, 1999, 2005; Biederman, Wójcikiewicz, 2000; Dzierżanowska, 2010);
5. sprawdzenie zupełności opinii, kompletności materiałów będących jej podstawą, poprawności zastosowanych metod badawczych i przyjętych sposobów wnioskowania (wyrok Sądu Najwyższego, 2001; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi, 2013; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, 2013);
6. sformułowanie w opinii uzasadnienia w sposób przystępny i zrozumiały (wyrok Sądu Najwyższego, 2001; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, 2013);
7. wnioski końcowe biegłego powinny być w zasadzie stanowcze i jednoznaczne (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie, 2012; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach, 2007);
8. sąd orzekający ma kierować się jednolitością i powszechnością metody badawczej oraz pewnością wyników badań naukowych, a pracownia przygotowująca opinię ma posiadać atest (wyrok Sądu Najwyższego, 1974, 1975, 1996);
9. opinia biegłego powinna być oceniona przez sąd według merytorycznej poprawności stwierdzeń w niej zawartych (wyrok Sądu Najwyższego, 2007). To

kryterium jest problematyczne, ponieważ sędziowie przyznają, że nie czują się kompetentni, aby oceniać dowody naukowe (Kwiatkowska-Wójcikiewicz, Wójcikiewicz, 2009). Wypowiedzi doktryny co do dopuszczalności metaopinii w polskim procesie sądowym są podzielone, jednakże powinno się aprobeować sytuacje, w których sądy korzystają z metaopinii, szczególnie do oceny nowych dowodów naukowych (Tomaszewski, 1998; Wójcikiewicz, 2009). Taka praktyka jest aprobeowana w regulacjach prawnych w Anglii i Walii (The Law Commission: Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales, 21 March, 2011, pt. 6.78).

Mimo odmienności procedury karnej i cywilnej przedstawione orzecznictwo i poglądy doktryny wskazują na istnienie wspólnych kryteriów oceny dowodu z opinii biegłego. Zauważyć należy, że biegły nie różnicuje jakości wykonywanych ekspertyz, w zależności od postępowania (cywilnego lub karnego), dla którego opiniuje. Zaprezentowane kryteria są fragmentaryczne, nie tworzą kompleksowego standardu oceny dowodu z opinii biegłego, a niektóre z przywołanych orzeczeń nie były publikowane. W Polsce nadal odczuwalny jest brak generalnych i ujednoczonych dla obu procedur standardów kontroli omawianego dowodu. Nie ulega wątpliwości, że w polskim postępowaniu sądowym nadal problematyczna pozostaje kwestia przyjmowania i oceny tzw. dowodów naukowych, czyli dowodów dostarczonych przez biegłych w ramach wykonanych opinii, opartych na nowych, wcześniej nie stosowanych metodach badawczych. Organy procesowe stają bowiem przed dylematem dopuszczalności dowodów opartych na nowych, czy kontrowersyjnych metodach badawczych, a trudności związane z oceną wartości takich opinii są większe, niż w przypadku metod stosowanych i akceptowanych powszechnie. Tak więc, pomimo istnienia wskazówek dotyczących kryteriów, które powinny być wzięte pod uwagę przy ocenie opinii biegłego, nie istnieje jasno opracowany generalny standard w tej dziedzinie. Ważnym elementem przy ocenie opinii biegłego jest brak specjalistycznej wiedzy sędziów, która pozwoliłaby na niezależną weryfikację merytorycznej dokładności opinii. Zatem podstawowa zasada zaufania do wiedzy biegłego prowadzi do ograniczeń możliwości sądu co do analizy logiki i racjonalności stwierdzeń – nie tylko jeśli chodzi o wnioski końcowe, lecz przede wszystkim całościowego uzasadnienia opinii. Dlatego wskazówki sformułowane przez judykaturę amerykańską mogą posłużyć jako pomocnicze kryteria oceny dowodu naukowego dla polskich sądów. Z aprobatą przyjęto w Polsce ustalony przez Sąd Najwyższy USA w sprawie *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* (113 S. Ct. 2786 1993) standard: falsyfikacji, recenzji, publikacji, wartości diagnostycznej, standaryzacji i powszechnej akceptacji w danej społeczności naukowej. Uznano, że jest to dobry

standard oceny dowodów naukowych, umożliwiający posługiwanie się w procesie karnym nowymi środkami i technikami badawczymi (Tomaszewski, 1998; Waltoś, Hofmański, 2016; Wójcikiewicz, 2000). Wskazane przez orzecznictwo amerykańskie kryteria, zazwyczaj nie są analizowane przez polskie sądy, np.: nie rozstrzyga się wartości diagnostycznej metody i jej wydolności, brak wyraźnego stanowiska czy metoda przed jej zastosowaniem powinna być opisana w literaturze naukowej i przedyskutowana przez autorytety naukowe w dziedzinie nauk sądowych.

Wydaje się, że w polskim procesie sądowym jednym z podstawowych problemów jest również znalezienie właściwego kryterium doboru biegłych, które gwarantowałoby wybór osoby, wykonującej ekspertyzę na najwyższym poziomie. Obowiązujące przepisy nie zapewniają bowiem wyboru najbardziej kompetentnego eksperta. Często jednym z kryterium wyboru jest jak najniższy koszt opinii i krótki czas oczekiwania na gotową ekspertyzę, co często przyczynia się do jej niskiej jakości.

W świetle powyższych wywodów, wydaje się zasadne, aby w procesie sądowym ocena wartości dowodu naukowego obejmowała zagadnienia takie jak wiarygodność przyjętej zasady naukowej i opartej na niej metody badań, niezawodność i trafność nowej metody, opracowanie metodologii badań, nowa metoda badawcza powinna być opisana w fachowej literaturze naukowej, wartość diagnostyczna metody – metoda powinna mieć znany i opisany poziom błędów oraz opisane okoliczności, które mają lub mogą mieć wpływ na rozstrzygnięcia błędne, ustalenie czy metoda została już zastosowana w innych krajach, gdzie poziom nauk sądowych i ochrona praw człowieka jest na najwyższym poziomie i czy biegły posiada odpowiednie kwalifikacje – czy jest osobą posiadającą autorytet naukowy w środowisku nauk sądowych. (Dzierżanowska, 2016; Tomaszewski, 1998; Waltoś, Hofmański, 2016, Widacki, 2012).

Na zakończenie tej części opracowania warto zwrócić uwagę na kwestię tzw. opinii prywatnych. W postępowaniu cywilnym jest ugruntowany w orzecznictwie SN i sądów powszechnych oraz literaturze pogląd, że, co do zasady, prywatna opinia „biegłego” lub instytutu naukowego nie stanowi dowodu wiadomości specjalnych w rozumieniu art. 278 i 290 k.p.c. (wyrok Sądu Najwyższego, 2011; Góra-Błaszczkowska, 2005; Piasecki, 2010; Tomaszewska, 2006). Charakter opinii prywatnej ma nawet ekspertyza osoby, która jest biegłym sądowym, jeżeli sporządzona została na polecenie strony (wyrok Sądu Najwyższego, 1989, 2007a). W postępowaniu cywilnym takiej opinii biegłego sporządzonej na zlecenie jednej strony nie można uznać za opinię biegłego w rozumieniu art. 278 k.p.c., lecz za przedstawione profesjonalnie stanowisko procesowe w sprawie, tj. traktowana jest jako dowód z dokumentu prywatnego (Woźniewski, 2005).

Wydaje się, że problem wprowadzania i weryfikacji nowych dowodów naukowych wzrósł wraz z wejściem w życie 1 lipca 2015 r. nowelizacji do kodeksu postępowania karnego³. Umożliwiła ona dopuszczenie na wniosek stron procesowych tzw. opinii prywatnych, a nie można przecież wykluczyć, że część z nich może być oparta na nierutynowych metodach badawczych⁴. Tak zwana „prywatna opinia” ma, w świetle przyjętych poprawek, status prywatnego dokumentu. Nie dokonano zmian w art. 193 k.p.k., zgodnie z którym biegli dostarczają dowodów w formie opinii, i mogą być powołani do pełnienia tej roli tylko przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Opinie prezentowane przez strony procesowe pozwolą wprowadzić na wszechstronniejszą, kontrydiktoryjną kontrolę dopuszczonych już w procesie opinii biegłych, ale nie można zapominać o wątpliwościach dotyczących np.: bezstronności tzw. biegłych prywatnych, opłacania ich przez strony, jakości ekspertyz prywatnych, procedury certyfikacji i recertyfikacji biegłych. Nowelizacja otworzy proces karny na opinie prywatne, ale jednocześnie spowoduje stan, w którym sąd w każdej konkretnej sprawie będzie musiał ocenić poziom kwalifikacji, doświadczenie, jakość wykonywanych badań oraz zastosowaną metodologię przez eksperta powołanego przez stronę procesową. Niestety, może to być także przyczyną wydłużenia postępowania karnego. Dodać należy, że w Polsce nie ma spójnego i jednolitego systemu certyfikacji na potrzeby wymiaru sprawiedliwości, który potwierdzałby odpowiednio wysokie kompetencje do wykonywania badań, wiarygodność i bezstronność biegłego.

3. Ocena dowodu z opinii biegłych w wybranych postępowaniach sądowych w krajach europejskich

Omawiając ocenę dowodu z opinii biegłego, warto także pokazać regulacje wewnętrzne wybranych państw europejskich, związane z zagadnieniem kontroli wszystkich elementów składających się na pracę biegłego i otrzymaną w efekcie opinię. Wydaje się, że porównanie wskazanych systemów procesowych w zestawieniu z omówionymi wcześniej polskimi rozwiązaniami, pozwoli na ukazanie różnic oraz podobieństw wypracowanych standardów oceny opinii biegłego.

W Europie brakuje jednolitych standardów odnośnie roli biegłych sądowych i warunków jakie powinni oni spełniać (Council of Europe, 2012). Wśród regulacji

na obszarze Unii Europejskiej wskazać należy Konwencję o pomocy prawnej w sprawach karnych pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej z 29 maja 2000 r.⁵, która w odniesieniu do biegłych rozszerza ogólne zasady pomocy prawnej o możliwość przesłuchania biegłego na odległość przy użyciu odpowiednich środków technicznych (tzw. wideokonferencji) oraz o prawa i obowiązki tak przesłuchiwanego. Z kolei przyjęty tzw. Europejski Nakaz Dowodowy⁶ wyłącza dowód z opinii biegłego z zakresu jego stosowania. Powyższe uregulowania będą zastąpione 22 maja 2017 roku przez European Investigation Order (EIO)⁷ (Europejski Nakaz Dochodzeniowy), który w odniesieniu do biegłego przewiduje możliwość wysłuchania za pomocą wideokonferencji oraz konferencji telefonicznej, wskazując zasady takich form wysłuchania (art. 24 i 25 EIO). Unifikacji procedur dotyczy też decyzja ramowa Rady z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie akredytacji dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne⁸, której celem jest zapewnienie uznania wyników badań laboratoryjnych prowadzonych przez akredytowanych dostawców usług kryminalistycznych w jednym państwie członkowskim, przez organy wymiaru sprawiedliwości w innym państwie. Decyzja dotyczy badań genetycznych i daktyloskopijnych. Warto wskazać, że został rozpoczęty proces integracji procedur badawczych stosowanych w laboratoriach. W dniu 24 maja 2012 r. w CEN (fr. Comité Européen de Normalisation) powołano nowy Komitet projektowy CEN/TC 419 Forensic Science Services, o obowiązującej od 23 października 2012 r. nowej nazwie: Forensic Science Processes. Prace Komitetu będą się koncentrowały na znormalizowaniu całego procesu badań kryminalistycznych, począwszy od miejsca popełnienia przestępstwa, poprzez ujawnianie, zabezpieczanie, transport i przechowywanie śladów, analizę śladów, interpretację wyników, opiniowanie i wymiany danych⁹. Potrzeba założenia takiego Komitetu została zasygnalizowana przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji w Warszawie. Warto wspomnieć, że dzięki inicjatywie ze strony polskiej, przeprowadzane są obecnie działania mające na celu standaryzację procedur nauk sądowych wewnątrz Unii Europejskiej i stworzenie European Forensic Science Area 2020 – Europejskiego Obszaru Nauk Sądowych – do roku 2020 (Rada Europy,

⁵ Dz.U. z 2007 r. nr 135, poz. 950.

⁶ Decyzja Ramowa Rady 2008/978/WSiSW z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie europejskiego nakazu dowodowego dotyczącego przedmiotów, dokumentów i danych, które mają zostać wykorzystane w postępowaniach w sprawach karnych, Dz. Urz. UE z 2008 r., L 350.

⁷ Dyrektywa 2014/41/EU, OJ of EU of 2014, L 130.

⁸ Decyzja Ramowa Rady 2009/905/WSiSW, Dz. Urz. UE z 2009 r., L 322.

⁹ Dokument precyzujący plan działania został opublikowany w roku 2014, <http://pzn.pkn.pl/plany-dzialania-ktkz>; dostęp 26.11.2016.

³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., nr , poz. 1247).

⁴ Wprowadzona nowelizacja do k.p.k. z 11 marca 2016 roku (Dz.U. z 2016 r., poz. 437) nie zmieniła regulacji dotyczących tzw. opinii prywatnej.

2011). Rada Unii Europejskiej przyjęła 9 czerwca 2016 roku wnioski Rady i plan działania w celu stworzenia Europejskiego Obszaru Nauk Sądowych¹⁰.

Proces kontynentalny, kierujący się zasadą swobodnej oceny dowodów, bardziej podkreśla wiarygodność dowodu, a sędziom nakazuje uwzględnić wskazania wiedzy, doświadczenia życiowego i zasady prawidłowego rozumowania. Trudno jednak odnaleźć generalne standardy oceny dowodu z opinii biegłego, które na wzór wspomnianych już w niniejszym opracowaniu amerykańskich kryteriów (tzw. standard Dauberta), przygotowałyby orzekających sędziów do merytorycznej oceny opinii biegłego.

Próbę sformułowania podobnych standardów podjęto w procesie holenderskim, gdzie odnaleźć można pewne zasady oceny dowodu z opinii biegłego, sformułowane w wyroku Sądu Kasacyjnego (Hoge Raad) z 27 stycznia 1998 r. Sąd stwierdził, że niezbędne jest: ustalenie czy biegły jest ekspertem w swojej dziedzinie, jakimi posłużył się metodami i dlaczego uznał daną metodę za wystarczająco wiarygodną oraz czy biegły posiada kwalifikacje niezbędne do kompetentnego zastosowania tej metody (Hielkema, 1999).

Z kolei w procesie francuskim opinia biegłego, w odróżnieniu od procedury angielskiej, nie podlega tak szerokiej kontrydiktoryjnej kontroli. Przede wszystkim we Francji istnieje swoistego rodzaju klasyfikacja specjalistów, którzy mogą posiadać jedynie charakter techniczny specjalisty (Lacroix-Andrivet, 2011), konsultacji (ang. consultation) lub opinii biegłego (ang. expertise; Dwyer, 2008). Co do zasady wyznacza się jednego biegłego z listy krajowej prowadzonej przez Sąd Kasacyjny lub list prowadzonych przez sądy apelacyjne (wyjątkowo w procesie karnym można powołać biegłego *ad hoc*, podając stosowne uzasadnienie; Spencer, 1992), co ma zapewnić wysoki poziom opiniowania i kontrolę nad osobami występującymi w roli biegłego, natomiast strony procesowe mogą sprawdzać przesłanki wyboru konkretnej osoby do pełnienia funkcji biegłego (Girdwoyń, 2011). Dlatego biegli sądowi we Francji są podporządkowani sędziemu podczas pełnienia obowiązków. Sędzia decyduje również o zakresie opracowywanej opinii a strony mają dziesięciodniowy termin na dostarczenie własnych uwag i uzupełnienie pytań do biegłego. Badanie dowodu z opinii ma miejsce głównie w czasie postępowania przygotowawczego – ma to na względzie zachowanie prawidłowej ekonomiki i czasu postępowania sądowego (Keulen, Kwakman, 2011). Osoby wpisane na listę biegłych obowiązują: reguły zawodowe, kodeks honorowy, dobre obyczaje oraz obowiązek sumiennego wykonywania zleceń sądowych, a naruszenie wskazanych wymogów może skutkować postępowaniem dyscyplinarnym (Twinning Light Project, nr PL/06/IB/JH/02/TL). Sąd

wybierając biegłego powinien kierować się jego przygotowaniem merytorycznym, obiektywizmem, przejrzystością wypowiedzi i rzetelnością wydawanych opinii (Leclerc, 2005). Dokonanie wyboru spośród osób wpisanych na oficjalną listę biegłych mają zagwarantować powyższe cechy biegłego (Taylor, 1996). Sąd zarządza w świetle art. 263 NCPC (Nouveau Code de Civil Procedure), sporządzenie opinii przez biegłego jedynie wtedy, gdy nie jest wystarczające dokonanie oględzin przez niego lub konsultacji. Sąd dokonuje kontroli opinii biegłego pod kątem jej wystarczającej jasności, a w przypadku zaistnienia braków lub niejasności opinii, sąd jak i strony procesowe, mogą żądać wyjaśnień i uzupełnienia opinii, można także powołać innych biegłych. Całkowicie do sędziego należy ocena, czy opinia biegłego jest wystarczająca i precyzyjna, czy należy zadać dodatkowe pytania, ewentualnie zarządzić wydanie opinii uzupełniającej (Cadiet, Jeuland, 2011).

Podstawowym zadaniem biegłego w niemieckiej procedurze karnej jest „współdziałanie (z sądem lub prokuraturą) poprzez swoje wiadomości specjalne przy tworzeniu podstaw orzeczenia, względnie przy rozstrzygnięciu faktu dowodowego” (Girdwoyń, 2006; Jessnitzer, Frieling, 1992). Biegły sądowy w Niemczech pełni więc funkcję „pomocnika sądu” i w jej pełnieniu nie wiąże go żadne zobowiązania wobec stron. Jako tacy, biegli muszą spełniać oczekiwane wymagania dotyczące ich bezstronności i kompetencji merytorycznych. Sąd powołujący biegłego powinien też zorientować się, jaką „szkołę” poglądów w danej dziedzinie wiedzy reprezentuje biegły. Ma to umożliwić odpowiednią redakcję zadawanych mu pytań. Sam biegły ma prawo i obowiązek zwrócić uwagę organu na pytania, na które nie może udzielić odpowiedzi w świetle posiadanej przez siebie wiedzy (Girdwoyń, 2006; Jessnitzer, Frieling, 1992). Sąd w każdej sprawie ocenia opinię biegłego swobodnie, tj. samodzielnie decyduje czy uwzględnić opinię biegłego czy przyjąć wersję przeciwną faktów, jednak musi przedstawić uzasadnienie dlaczego uwzględni opinię biegłego według wskazań wiedzy specjalistycznej (Dwyer, 2008).

W Bułgarii reforma postępowania karnego z 2008 r. wprowadziła wyczerpujące regulacje dotyczące opinii biegłego i jej oceny, a nawet wskazanie przypadków, w których powołanie biegłego jest obligatoryjne (opinia obligatoryjna obejmuje zagadnienia medyczne i z zakresu psychiatrii; Marinova, 2006). Należy też podkreślić wysokie wymagania stawiane biegłym: konieczność posiadania wiadomości specjalnych z zakresu nauki, sztuki lub technologii, wysokich kwalifikacji ze wskazanych dziedzin, gwarantujących opiniowanie przez osoby o najwyższym stopniu kompetencji (Girdwoyń, 2011). Podobnie jak w modelu francuskim, zgodnie z kodeksową zasadą swobodnej oceny dowodów, opinię ocenia orzekający w sprawie sąd, który nie jest nią związany, a w przypadku odrzucenia opinii biegłego właściwy or-

¹⁰ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf>; dostęp 26.11.2016.

gan ma obowiązek sporządzić uzasadnienie (Girdwoyń, 2011).

Czechy w zakresie przeprowadzania i oceny dowodów w postępowaniach sądowych są przykładem systemu kontynentalnego. Wszystkie dowody sąd rozpatruje zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, a wskazania Sądu Najwyższego co do oceny opinii biegłych są następujące:

1. Dowód z opinii biegłego sąd ocenia tak samo jak każdy inny dowód. Sąd nie może jednak badać wniosków biegłego od strony merytorycznej, należy ustalić, czy wnioski zawarte w opinii są prawidłowo uzasadnione, czy uwzględniono wszystkie okoliczności sprawy, które należało wziąć pod uwagę, czy wnioski w opinii nie stoją w sprzeczności z wynikami innych dowodów oraz czy uzasadnienie opinii spełnia warunki logicznego myślenia (wyrok czeskiego Sądu Najwyższego, 2002a),
2. Opinia biegłego jest wyjątkowym środkiem dowodowym ze względu na swój charakter, a biegły dzięki wiedzy specjalistycznej ocenia okoliczności wskazane przez sąd, a w opinii przekazuje subiektywny wynik tej oceny (wyrok czeskiego Sądu Najwyższego, 2002b),
3. Sąd musi mieć możliwość stwierdzenia, na czym biegły opiera się w opinii i w jaki sposób oraz na podstawie jakich procesów myślowych doszedł do swoich wniosków (wyrok czeskiego Sądu Najwyższego, 2009).

Mówiąc ogólnie, sądy w systemie kontynentalnym mogą, lecz nie muszą, akceptować wniosków, do których doszedł oficjalnie powołany biegły. Niemniej jednak w niektórych przypadkach w Niemczech Najwyższy Sąd Federalny stwierdził, że sądy muszą wyjaśnić szczegółowo powody odrzucenia opinii biegłego. Brak takiego uzasadnienia w orzeczeniu jest ogólnie uważany za podstawę do wniesienia apelacji (orzeczenie Federalnego Sądu Najwyższego z 9 maja 1989 roku). W prawie francuskim ugruntowaną rzeczą jest, że opinia biegłego nie jest wiążąca dla sędziego. W praktyce jednak trudno jest francuskiemu sądowi sprzeciwić się biegłemu w jego dziedzinie wiedzy bez oparcia się na opinii innych biegłych lub konsultantów stron. Na ten temat francuski Sąd Kasacyjny wielokrotnie wyraził zdanie, że sędzia nie musi wskazywać powodów do przyjęcia opinii biegłego, lecz musi dostarczyć szczegółowego wyjaśnienia odmowy przyjęcia wyników badań biegłego (np. Sąd Kasacyjny, III Wydział Cywilny, orzeczenie z 25 marca 1971 roku w PINCHON, 342, odnośnik nr 755).

Z drugiej strony nie byłoby odpowiednią rzeczą dla sądu kopiowanie opinii biegłego w wydawanym orzeczeniu. W każdym przypadku sądy muszą dokonać prawnej oceny wyników badań naukowych przedstawionych przez biegłych. W żadnym przypadku orzeczenie sądu

nie może zawierać tylko odniesienia się do opinii biegłego.

Niewątpliwie problem oceny opinii biegłego dotyczy nie tylko procesu kontynentalnego, ale i procesu anglosaskiego. Postępowanie dowodowe w Anglii cechuje duża aktywność stron, służąca realizacji zasady kontradyktoryjności, a także skomplikowany system reguł dowodowych. Biegły odgrywa tu szczególną rolę, a zasada lojalności i jawności nakłada obowiązek wyjawienia przeciwnikowi procesowemu istotnych szczegółów dotyczących opinii oraz przekazania dokumentacji związanej z dowodem z opinii biegłego (Girdwoyń, 2011). Należy również zauważyć, że w procesie angielskim biegły jest powoływany i finansowany przez strony procesowe, co wymaga umiejętnego pogodzenia oczekiwań zleceniodawcy z wymogiem zachowania obiektywizmu przez biegłego (Girdwoyń, 2011).

Kontrolę i ocenę przez sąd opinii biegłego ułatwiają szczegółowe uprawnienia i obowiązki opiniującego, które są sformułowane szerzej w porównaniu z innymi krajami. Biegli muszą posiadać doświadczenie i kwalifikacje w danej dziedzinie, powinni być należycie wykształceni, niezależni, bezstronni i obiektywni, przedmiotem opinii są kwestie wykraczające poza powszechną wiedzę lub doświadczenie organu procesowego, a opinia została wydana z dziedziny dobrze wyodrębnionej, a która jest zarazem specjalnością samego biegłego (Twinning Light Project, nr PL/06/IB/JH/02/TL). Wymagania, jakie powinien spełniać biegły i jego opinia zawarte są również w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego z 2 marca 2006 r., zgodnie z którym:

„I. Opinia biegłego powinna być niezależnym produktem bezstronnego eksperta, który nigdy nie może wchodzić w rolę adwokata. II. Biegły powinien przytaczać w opinii fakty i założenia stanowiące jej podstawę, nie pomijając jednak milczeniem także okoliczności mogących podważyć wnioski opinii. III. Problemy nie wchodzące w ramy ekspertyzy muszą być jasno określone. IV. Jeżeli opinia jest oparta na niepełnych danych, wówczas należy ją traktować jako prowizoryczną. V. Jeśli biegły zmieni zdanie już po dostarczeniu (wymianie) opinii, owa zmiana poglądów powinna być niezwłocznie zakomunikowana drugiej stronie oraz sądowi. Opinia biegłego musi również zawierać: VI. Dane o akademickich kwalifikacjach, doświadczeniu i akredytacji biegłego, jak również informacje o zakresie ekspertyzy i wszelkich jej ograniczeniach. VII. Pytania skierowane do biegłego, opis badanych materiałów oraz wszelkich dokumentów, oświadczeń, dowodów, informacji i założeń, na których opinia jest oparta. VIII. Informacje o osobach dokonujących pomiarów, badań i testów, także pod nadzorem biegłego, oraz o metodologii tych badań. IX. Podsumowanie poglądów wyrażonych w opinii, ich uzasadnienie oraz przytoczenie poglądów i okoliczności mogących

prowadzić do odmiennych wniosków. X. Dane bibliograficzne, które mogą być przydatne dla sądu. XI. Oświadczenie o bezstronności biegłego i zobowiązanie do poinformowania stron i sądu o ewentualnej merytorycznej zmianie opinii”.

(Court of Appeal, Criminal Division, 2006)

W Anglii wskazuje się też na rozwiązanie kładące nacisk na dopuszczalność dowodu z opinii biegłego przy założeniu, że sąd jest przekonany o jego dostatecznej wiarygodności (The Law Commission Consultation Paper, no. 190). Podkreślanie wagi wiarygodności opinii biegłego zbliżałoby angielskie postępowanie sądowe do modelu kontynentalnego, co w przyszłości mogłoby ułatwić ujednoczenie procedur związanych z dowodem z opinii biegłych wewnątrz Unii Europejskiej (Huyghe, Chan, 2014).

Kryteria oceny opinii biegłego formułowane przez wyszczególnione systemy procesowe różnią się, ale mają też pewne wspólne ujęcia. Niewątpliwie mimo odrębności rozwiązań systemu anglosaskiego i systemu kontynentalnego, wspólną kwestią jest przestrzeganie reguł zawodowych i norm etycznych przez biegłego, podkreślanie znaczenia jego kwalifikacji zawodowych i bezstronności oraz nacisk na metodologiczną nienaganność przeprowadzania czynności badawczych. Z kolei w procesie angielskim nie prowadzi się listy certyfikowanych biegłych, jak ma to miejsce w modelu francuskim, czy w polskim procesie sądowym. Na zakończenie warto też wskazać, iż w systemie kontynentalnym, opierającym się na zasadzie swobodnej oceny dowodów, nie dokonuje się wzorem systemu anglosaskiego, ustalenia generalizującej listy kryteriów, które podlegałyby całościowemu rozważeniu przez organ procesowy przy ocenie opinii biegłego.

4. Wnioski

1. W Polsce niezbędna jest regulacja prawna o randze ustawy, która dotyczyłaby zasad ustanawiania biegłych i ich funkcjonowania w procesie sądowym. Pozwoliłoby to na wykluczenie wielu nieprawidłowości w opiniowaniu.
2. Kontrola sądowa dowodu z opinii biegłego będzie możliwa jedynie wtedy, gdy oceni ją organ procesowy merytorycznie przygotowany do konkretnej sprawy, posiadający odpowiednią wiedzę, doświadczenie życiowe oraz umiejętność krytycznego weryfikowania rozwiązań zawartych w opinii biegłego.
3. Z uwagi na szczególny rodzaj obowiązków, jakie spoczywają na biegłym, zasadny jest również postulat wprowadzenia zasad etyki pracy biegłego w formie samodzielnego i spójnego kodeksu etycznego.
4. Opinia biegłego jest jednym z kluczowych dowodów współczesnego procesu sądowego, którego właściwa

i rzetelna ocena stanowi wyzwanie dla organów wymiaru sprawiedliwości. W Polsce należałoby w szerszym zakresie korzystać z osiągnięć i wypracowanych już standardów obcego orzecznictwa, a jedną z najistotniejszych kwestii jest uregulowanie kryteriów oceny dowodu naukowego. Generalizująca wypowiedź polskiego Sądu Najwyższego jest w tym zakresie wręcz niezbędna.

5. Wydaje się, że z uwagi na obserwowany przepływ osiągnięć naukowych, wiedzy, czy w szczególności na integrację procedur badawczych w laboratoriach kryminalistycznych, dowód z opinii biegłego będzie miał szansę jako jeden z pierwszych dowodów, zostać dopuszczonym na zasadzie wzajemności między Państwami Członkowskimi Unii Europejskiej. Włączenie się polskiego wymiaru sprawiedliwości w proces przyszłej harmonizacji dowodu z opinii biegłego, będzie uzależnione zarówno od poglądów rodzimego orzecznictwa oraz doktryny.
6. Jak stwierdzono powyżej, konieczne jest sformułowanie przez polski Sąd Najwyższy generalnego standardu oceny dowodu naukowego w postępowaniu sądowym.